

Η πολυεπίπεδη υπόσταση του φωτός (Δρ. Πέτρος Παναγιωτόπουλος, Υπεύθυνος Περιεχομένου Περμπουσίας)

/ [Περμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bit.ly/2fW4LM1>]

«Λόγω παλαίει πας λόγος», θα μπορούσε να σχολιάσει εδώ ο ησυχαστής Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης[8]. Και ασφαλώς θα συμπλήρωνε ο ουρανοφάντωρ Επίσκοπος Καισαρείας ότι μπορεί με το μεγάλο αυτό δώρο του Θεού να διαλύεται η κατήφεια και να φαιδρύνεται ο κόσμος, ήταν όμως εξ αρχής άμικτο από το σκότος, ώστε να διαχωριστεί αργότερα από το Δημιουργό[9].

Ο κατά σάρκα αδελφός του Γρηγόριος προχωρά κάπως περισσότερο. Θεωρεί ότι το φως υποστασιάζεται σε πολλά επίπεδα. Στην προοπτική της θείας οικονομίας, το άχρονο φως αναμιγνύεται με το χρονικό[10]. Γιατί, εκτός από το φυσικό φως, φως είναι ο Θεός, το υπέρτατο και απρόσιτο, φως είναι και οι άγγελοι, εξαρτώμενο από το Θεό. Φως είναι και ο άνθρωπος, κατά το μέτρο της δικής του μετοχής στο θείο[11]. Και αν συνυπολογίσουμε την ελευθερία με την οποία

προικίστηκε, θα λέγαμε ότι εκείνος ρυθμίζει την ένταση του δικού του φωτός, αν θα αρθεί πέρα από τις σκιές της φθοράς και του θανάτου ή το φως της κάθαρσης[12]. Σε μια βαθμίδα παραμέσα, αν θα θελήσει ο άνθρωπος να φωτιστεί ή να κρυφτεί από το νοητό φως που λάμπει μέσα του και δεν δύει ποτέ, όπως προεκτείνει από την πλευρά του αυτή τη δυσεξήγητη φύση ανθρώπου και φωτός ο Κλήμης Αλεξανδρέας, αναπτύσσοντας τη σκέψη του Εφέσιου Ηράκλειτου[13].

Επιτρέψτε μου στη συνέχεια ένα άλλο άλμα, με την προσδοκία της περαιτέρω διερεύνησης. Κατά τη δημιουργία του Σύμπαντος, λέει η Θεωρία της Μεγάλης Έκρηξης, αυτό διήλθε μια φάση αδιαφάνειας, παγίδευσης του φωτός από την ύλη. Σε περίπου 380.000 χρόνια από τη γέννησή του, όμως, το φως κατάφερε να «απελευθερωθεί από τον εναγκαλισμό» αυτόν και να συνεχίσει το ταξίδι του μέχρι το άδηλο για την ώρα τέλος του Σύμπαντος, ή μέχρι την εξαφάνισή του στο αδυσώπητο κάποιας μαύρης τρύπας. Το απομεινάρι, τώρα, αυτού του «λευτερώματος» είναι μια κοσμική ακτινοβολία στα μικροκύματα, που διατρέχει όλο το χώρο – η 50ή επέτειος δε της (τυχαίας) ανακάλυψής της συνιστά την τέταρτη αιτία του διανυόμενου εορτασμού[14].

Όλος ο χώρος λοιπόν κατακλύζεται από το αρχέγονο αυτό φως. Και μιας και μιλάμε για το σύνολο του χώρου, να πούμε τι γνωρίζουμε γι' αυτόν: περίπου το 4-5%. Το υπόλοιπο είναι σκοτεινό. Κατά σύμβαση βέβαια, με την έννοια ότι το ονομάζουμε έτσι, σκοτεινή ενέργεια και σκοτεινή ύλη, επειδή δεν μας είναι ορατό, αλλά κυρίως επειδή δεν γνωρίζουμε την ακριβή του σύσταση, αλλά συμπεραίνουμε

μόνο τη συνολική του ύπαρξη από άλλα δεδομένα.

Σε περισσότερο καθημερινό επίπεδο δε, αυτό το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του κόσμου και της ζωής μάς επιφυλάσσει κι άλλες εκπλήξεις. Φώτα αόρατα σ' εμάς, αλλά ορατά σε άλλα πλάσματα, κατάμαυρα (μέλανα, κατά την τυπική ορολογία) σώματα που ακτινοβολούν, πλήθος οπτικές απάτες, που κλονίζουν τις βεβαιότητές μας για το αξιόπιστο των αισθήσεων.

Το φως έχει τη δική του διαλεκτική ενότητα λοιπόν. Η παρουσία του εκφράζει μία εκδοχή ενότητας των αντιθέτων[15]. Και ο άνθρωπος, συμμετέχοντας κατά τα δικά του μεγέθη σ' αυτήν, διαμορφώνει τους δικούς του όρους στην επιλογή με ποια πλευρά του ζεύγματος θα συνταχθεί[16]. Ίσως όχι αναίτια ο εμπνευστής του τίτλου μας αναρωτιόταν: «Αν το φως της μέρας και το αίμα του ανθρώπου ήταν το ίδιο πράγμα;»[17].

Ο άνθρωπος διαλέγει με τα έργα του αν θα ζήσει μέσα στα «κρόσσια του ήλιου»[18] ή αν θα αγαπήσει το σκοτάδι[19] και θα υποκύψει στα φωτοειδή φάσματα της ανομίας[20]. Αν θα αποδεχθεί δηλαδή, οι καπνοί κάθε ιερής εξέτασης και οι πολυέλαιοι της αδικίας να αμαυρώνουν το φως του θείου ελέους και να υποδαυλίζουν τις πλαστές λάμπεις της ψευδώνυμης γνώσης. Στην περίπτωση αυτή μπορούμε ακόμη και να κατανοήσουμε γιατί η περίοδος της κοινωνικής αποδοχής της Εκκλησίας, του κατεξοχήν χώρου του φωτός, ονομάστηκε «Σκοτεινοί Αιώνες» (άραγε μήπως και πάλι επειδή ήταν άγνωστοι;) και ανέμενε τον «Αιώνα των Φώτων» για να δει την αλήθεια.

Ο Λόγος όμως και η Σοφία του Θεού, αυτός που είναι το φως του κόσμου[21], μας προειδοποιεί να προσέξουμε[22] αυτήν την παλινδρόμηση των νοημάτων[23]. Οι εντολές του όμως δεν είναι άχρωμη καθηκοντολογία αλλά το ίδιο το φως του[24], γιατί στην Εκκλησία του ο χρόνος ο ίδιος φωτίζεται από το φως της προσμονής των εσχάτων[25]. Με την προσδοκία του ανεσπέρου φωτός της Αναστάσεως, ζούμε την αυγή της μυστικής ημέρας. Στην Ευχαριστία δε, η ύπαρξη αποκτά ζωογόνες ρωγμές, μέσα από τις οποίες εισέρχονται οι ακτίνες μιας άλλης ζωής[26].

Θα κλείσουμε στη βάση μιας άλλης παράθεσης του ίδιου εμπνευστή: «Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά», λέει[27]. Θα αντιπαραβάλαμε ότι οι άγιοι προχωρούν στα φωτεινά, σ' ένα φως όμως άλλης τάξης, που είναι ενθάρρυνση και κατόρθωμα μαζί, αποκαλυπτικό όσο και αινικτικό.

[8] Βλ. Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, Ἀπόκρισις Πρώτη, ό.π., σ. 361, Πρβλ. Νικήτα Φιλοσόφου, Ἑρμηνεία τῶν τετραστίχων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, PG 38, 792.

[9] Βλ. Μ. Βασιλείου, Εἰς Ἑξαήμερον 2, PG 29, 44C, 48B. Πρβλ. την ενιστική θεώρηση της

μίξης φωτός και σκότους στον Παρμενίδη: «πᾶν πλεον ἐστὶν ὁμοῦ φάεος καὶ νυκτὸς ἀφάντου» (Το παν εἶναι πλήρες ἀπὸ φως καὶ ταυτοχρόνως ἀπὸ ἀφαντη νύχτα), Περὶ φύσεως 9.

[10] «Φῶς μὲν ἦν καὶ ἡ τῷ πρωτογόνῳ δοθεῖσα πρωτόγονος ἐντολὴ (ἐπειδὴ, Λύχνος ἐντολὴ νόμου καὶ φῶς· καὶ διότι, Φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς), εἰ καὶ τὸ φθονερὸν σκότος ἐπεισελθὼν τὴν κακίαν ἐδημιούργησεν· φῶς δὲ τυπικὸν καὶ σύμμετρον τοῖς ὑποδεχομένοις, ὁ γραπτὸς νόμος, σκιαγραφῶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ τοῦ μεγάλου φωτὸς μυστήριον· εἶπερ καὶ τὸ Μωϋσέως πρόσωπον τούτῳ δοξάζεται. Καὶ ἵνα πλείονα φῶτα δώμεν τῷ λόγῳ, φῶς μὲν ἦν ἐκ πυρὸς τῷ Μωϋσεὶ φανταζόμενον, ἡνίκα τὴν βάτον ἔκαιε μὲν, οὐ κατέκαιε δὲ, ἵνα καὶ τὴν φύσιν παραδείξῃ, καὶ γνωρίσῃ τὴν δύναμιν· φῶς δὲ, τὸ ἐν στύλῳ πυρὸς ὁδηγήσαν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἡμερῶσαν τὴν ἔρημον· φῶς, τὸ Ἠλίαν ἀρπάσαν ἐν τῷ τοῦ πυρὸς ἄρματι, καὶ μὴ συμφλέξαν τὸν ἀρπαζόμενον· φῶς, τὸ τοὺς ποιμένας περιαστράψαν, ἡνίκα τὸ ἄχρονον φῶς τῷ χρονικῷ ἐμίγνυτο· φῶς, τὸ τοῦ προδραμόντος ἀστέρος ἐπὶ Βηθλεὲμ κάλλος, ἵνα καὶ Μάγους ὁδηγήσῃ, καὶ δορυφορήσῃ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς φῶς, μεθ' ἡμῶν γενόμενον φῶς, ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς, μικροῦ στερρότερα δὲ ὄψεως· φῶς, ἡ Παῦλον περιαστράψασα φαντασία, καὶ πληγῇ τῶν ὄψεων, τὸν σκότον τῆς ψυχῆς θεραπεύσασα· φῶς, καὶ ἡ ἐκεῖθεν λαμπρότης, τοῖς ἐνταῦθα κεκαθαρμένοις, ἡνίκα ἐκλάμπουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος, ὣν ἵσταται ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ, θεῶν ὄντων καὶ βασιλέων, διαστέλλων καὶ διαιρῶν τὰς ἀξίας τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος· φῶς παρὰ ταῦτα ἰδιοτρόπως, ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμὸς, περὶ οὗ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, μέγα καὶ θαυμαστὸν τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν περιέχων μυστήριον», Γρηγορίου Θεολόγου, ὁ.π., 6, PG 36, 364D-365B.

[11] «Θεὸς μὲν ἐστὶ φῶς τὸ ἀκρότατον, καὶ ἀπρόσιτον, καὶ ἄρρητον, οὔτε νῶ καταληπτὸν, οὔτε λόγῳ ῥητὸν, πάσης φωτιστικὸν λογικῆς φύσεως. Τοῦτο ἐν νοητοῖς, ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος· ὅσον ἂν καθαιρώμεθα, φανταζόμενον· καὶ ὅσον ἂν φαντασθῶμεν, ἀγαπώμενον· καὶ ὅσον ἂν ἀγαπήσωμεν, αὖθις νοούμενον· αὐτὸ ἑαυτοῦ θεωρητικὸν τε καὶ καταληπτικὸν, ὀλίγα τοῖς ἔξω χεόμενον. Φῶς δὲ λέγω, τὸ ἐν Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρούμενον· ὣν πλοῦτός ἐστιν ἡ συμφυία, καὶ τὸ ἐν ἑξαλμα τῆς λαμπρότητος. Δεύτερον δὲ φῶς ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορρόη τις, ἡ μετουσία, τῇ πρὸς αὐτὸ νεύσει καὶ ὑπουργίᾳ τὸν φωτισμὸν ἔχουσα· οὐκ οἶδα, εἴτε τῇ τάξει τῆς στάσεως μεριζομένη τὸν φωτισμὸν, εἴτε τοῖς μέτροις τοῦ φωτισμοῦ τὴν τάξιν λαμβάνουσα. Τρίτον φῶς ἄνθρωπος, ὃ καὶ τοῖς ἔξω δῆλόν ἐστι. Φῶς γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζουσι, διὰ τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμιν· καὶ ἡμῶν αὐτῶν πάλιν οἱ θεοειδέστεροι, καὶ μᾶλλον Θεῷ πλησιάζοντες. Οἶδα καὶ ἄλλο φῶς, ὃ τὸ ἀρχέγονον ἡλάθη σκότος, ἡ διεκόπη, πρῶτον ὑποστὰν τῆς ὁρατῆς κτίσεως, τὴν τε κυκλικὴν τῶν ἀστέρων περίοδον, καὶ τὴν ἄνωθεν φρουκτωρίαν, κόσμον ὅλον αὐγάζουσαν», ὁ.π., 5, 364BC.

[12] Πρβλ. Κώστας Μιχαηλίδης, «"Αγγελικὸ καὶ μαύρο, φως". Ο μεταφυσικὸς Σεφέρης», Περιγραφή τοῦ Γιώργου Σεφέρη. Δεκαπέντε χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του, Τετράδια Ευθύνης 25, Αθήνα 1986, σ. 56.

[13] «Λήσεται μὲν γὰρ ἴσως τὸ αἰσθητὸν φῶς τις, τὸ δὲ νοητὸν δυνατόν ἐστιν, ἢ ὡς φησιν Ἡράκλειτος· τὸ μὴ δύνόν ποτε πῶς ἂν τις λάθοι;», Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Παιδαγωγός 2, PG 8, 516B. Πρβλ. Mario Vitti, Φθορά καὶ λόγος. Εισαγωγή στὴν ποίηση τοῦ Γιώργου Σεφέρη, Εστία, Αθήνα 31994, σ. 179. Το εσωτερικὸ αὐτὸ φως θα μπορούσε νὰ αντιστοιχηθεῖ στὸν εσωτερικὸ νόμο που ἔχει κάθε ἄνθρωπος μέσα του, ὡς κριτήριον τῶν πράξεών του, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν καταγωγή ἢ τις θρησκευτικὲς πεποιθήσεις του, πρβλ. Ρωμ. 2, 14-5: «οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως».

[14] Η ανακάλυψη έγινε από τους A. Penzias και R. Wilson, και μ' αυτήν επιβεβαιώθηκε σχεδόν οριστικά η θεωρία της Μεγάλης Έκρηξης. Επιπλέον, το 2015 απέχει 1000 χρόνια από το κορυφαίο έργο της μεσαιωνικής οπτικής, του άραβα επιστήμονα Ibn Al-Haytham, γνωστού και ως Αλχάζεν (περ. 965-1040). Αξιοσημείωτο είναι πάντως και το γεγονός ότι φέτος συμπληρώθηκαν 400 χρόνια από τότε που ο Γάλλος μηχανικός Salomon de Caus εφηύρε την πρώτη μηχανή που χρησιμοποίησε ηλιακή ενέργεια για τη λειτουργία της, βλ. «International Year of Light», ό.π., K.K. Yadhunath, Move Off the Grid, Partridge, Νέο Δελχί 2013, σ. 6.

[15] Βλ. Χρήστος Μαλεβίτσης, «Η αινικτή ύλη της ποιήσεως του Σεφέρη», Περιγραφή του Γιώργου Σεφέρη, ό.π., σ. 42. Πρβλ. τη διττή λειτουργία του στη ιστορία της Θείας Οικονομίας: «Τοῦτο δὴ τὸ φῶς καὶ πῦρ ἐστὶ θεῖον καὶ ἄϋλον, ψυχὰς φωτίζειν πεφυκός. Τοῦτο γάρ, κατὰ τὸν μέγαν αὖθις φάναι Βασίλειον, κὰν τοῖς ἀποστόλοις ἐνήργησεν, ἥνικα ἐλάλουν πυρίναις γλώσσαις, ὃ καὶ Παῦλον περιλάμπαν, τὴν μὲν αἴσθησιν τῆς ὄψεως αὐτοῦ ἡμαύρωσε, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ἐφώτισεν», Γρηγορίου Παλαμά, Ἑλεγχος τῶν συμβαινόντων ἀτόπων ἐκ τῶν δευτέρων τοῦ φιλοσόφου Βαρλαάμ συγγραμμάτων 40, 8-13, Γρηγορίου του Παλαμά Συγγράμματα, ό.π., σ. 652-3

[16] Βλ. Παντελή Βουτουρή, «Η κλειστή κάμαρα: Σεφέρης-Καρυωτάκης-Ραβέλ», στο: Μιχάλη Πιερή (επιμ.), Γιώργος Σεφέρης. Φιλολογικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις. Δοκίμια εις μνήμην Γ.Π. Σαββίδη, Πρακτικά Β' Συμποσίου Γιώργου Σεφέρη, Πανεπιστήμιο Κύπρου - Δήμος Αγίας Νάπας, Αγία Νάπα 16-18 Μαρτίου 1996, Πατάκη, Αθήνα 1997, σ. 105.

[17] Βλ. Κυριάκου Χαραλαμπίδη, «Αγιάννα Α' και Β'. “Από το δρόμο του χεριού που φτιάνει”», στο: Μιχάλη Πιερή (επιμ.), Γιώργος Σεφέρης, ό.π., σ. 127.

[18] Βλ. Γ. Σεφέρη, Ποιήματα, ό.π., σ. 219.

[19] Πρβλ.: «αὕτη δέ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα», Ιω. 3, 19.

[20] Βλ. Γρηγορίου Παλαμά, Ἀντιρρητικὸς 7, 9, 22-6, Γρηγορίου του Παλαμά Συγγράμματα, ό.π., σ. 477-81.

[21] Βλ. Ιω. 8, 12.

[22] «Σκόπει οὖν μὴ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστίν», Λκ. 11,35

[23] Βλ. Νίκος Χριστοδούλου, «Ο μουσικός Σεφέρης», Ο Σεφέρης στην Πύλη της Αμμοχώστου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1987, σ. 130.

[24] «Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σὲ ὁ Θεός, διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς», Ησ. 26, 9.

[25] Βλ. Αλ. Σμέμαν, Ημερολόγιο, Ακρίτας, Αθήνα 2002, σ. 161.

[26] Βλ. ό.π., σ. 310. Δεν αποκλείεται ο πρωτοπόρος στη μελέτη του φωτός J.-A. Fresnel να βίωνε αυτό το άλλο φως στη ζωή του και ειδικότερα στην έρευνά του: οι ιστορικοί καταγράφουν ότι η εύθραυστη υγεία του θα έκοβε πολύ νωρίτερα το νήμα της ζωής του (πέθανε στην ηλικία των 40), αν δεν τον κρατούσε ακμαίο η πίστη του στη μεταθανάτια ζωή, βλ. Karl Alois Kneller, Christianity and the Leaders of Modern Science, B. Herder, Λονδίνο 1911, σ. 147-9, Varadaraja Raman, Variety in Religion and Science. Daily Reflections, iUniverse, Νέα Υόρκη 2005, σ. 390.

[27] Γ. Σεφέρη, «Τελευταίος σταθμός», Ποιήματα, ό.π., σ. 215.